

1.1 กล่าวนำ

ในอดีตที่ผ่านมาขบวนการพัฒนาเศรษฐกิจของไทย จะผูกติดกับภาคเกษตรกรรม ซึ่งการพัฒนาภาคเกษตรกรรมที่เกิดขึ้นนั้น มุ่งแต่จะขยายปริมาณผลผลิตเพื่อการส่งออกเป็นสำคัญ ดังนั้น อาจถือได้ว่า เกษตรกรเป็นกำลังหลักในขบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ จนมีคำกล่าวเป็นเชิงยกย่องเกษตรกรว่า "เกษตรกรคือกระดูกสันหลังของชาติ" แต่ข้อจำกัดของการพัฒนาเศรษฐกิจในแนวทางนี้ คือ ปริมาณการส่งออกจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความต้องการ และระดับราคาสินค้าเกษตรในตลาดโลก ซึ่งเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในปริมาณและระดับราคาที่มีแนวโน้มลดลงแล้วจะส่งผลกระทบต่อปริมาณการส่งออกสินค้าลดลง และทำให้ระดับรายได้ประชาชาติลดลงในที่สุด นอกจากนี้ยังเกิดปัญหาประเทศคู่แข่งขึ้นในการส่งออกสินค้าเกษตร และมาตรการกีดกันและจำกัดทางการค้าระหว่างประเทศ ทำให้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นภาคเกษตรกรรมประสบปัญหาการรักษาระดับความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ ในเวลาต่อมาได้มีการทบทวนแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศใหม่โดยการมุ่งส่งเสริมการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม แทนการพัฒนาภาคเกษตรกรรม รูปแบบการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมปรากฏเด่นชัดเมื่อรัฐบาลได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นครั้งแรก เมื่อปี 2504 โดยสาระสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 (2504-2509) รัฐบาลจะมุ่งเน้นการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจต่าง ๆ อาทิ ถนน โรงไฟฟ้า และการโทรคมนาคมสื่อสาร ส่งเสริมให้เอกชนมีบทบาท และส่วนร่วมในการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตสินค้าเพื่อทดแทนการนำเข้า ที่ใช้วัตถุดิบในประเทศเป็นหลัก แต่ยังไม่ปรากฏเป็นรูปแบบที่แน่นอน ต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 2 (2510 - 2514) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 3 (2515-2519) รัฐบาลได้กำหนดรูปแบบที่ชัดเจนในการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตสินค้าเพื่อทดแทนการนำเข้า ซึ่งอุตสาหกรรมเหล่านี้จะใช้เทคโนโลยีที่ไม่สูงนัก มีสัดส่วนการใช้แรงงานสูงและพึ่งพาแหล่งวัตถุดิบในประเทศให้มากที่สุด เพื่อส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมเหล่านี้ได้มีการให้สิทธิพิเศษต่าง ๆ ทั้งในรูปของการบริการให้คำปรึกษา การจัดหาแหล่งเงินทุน รวมไปถึงการพัฒนาตลาด เมื่อสิ้นสุดระยะเวลาของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ทั้ง 3 ฉบับ ปรากฏว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตสินค้าเพื่อทดแทนการนำเข้าประสบปัญหาในทางปฏิบัติ คือ การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นนั้นอาศัยวัตถุดิบจากต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ยังมีการผลิตสินค้ามากเท่าใด ก็จะมีการนำเข้าวัตถุดิบมากขึ้น เป็นสัดส่วนเดียวกัน มูลค่าเพิ่ม

ที่จากเดิมคาดว่าจะได้จากวัตถุดิบและแรงงานในประเทศ เหลือเพียงส่วนของแรงงานเท่านั้น จากความล้มเหลวที่เกิดขึ้นทำให้รัฐบาลต้องปรับเปลี่ยนทิศทางการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยมุ่งสู่ การพัฒนาอุตสาหกรรมผลิตสินค้าเพื่อการส่งออก แต่ก็ไม่ได้ละเลยอุตสาหกรรมการผลิตสินค้า เพื่อทดแทนการนำเข้า ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 4 (2520 - 2524) ได้มีการส่งเสริม อุตสาหกรรมขนาดเล็ก อุตสาหกรรมต่างจังหวัด และอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก โดยให้สิทธิ พิเศษต่าง ๆ อาทิ เครดิตส่งออกระยะสั้น โดยผ่านกลไกการรับซื้อลดต้นทุนของธนาคารแห่งประเทศไทย ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 5 (2525 - 2529) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 6 (2530 - 2534) ยังคงยึดแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตสินค้าเพื่อการส่งออก เหมือนเดิม โดยให้ความสำคัญแก่อุตสาหกรรมต่างจังหวัดที่ต้องพึ่งพาการเกษตร อุตสาหกรรม วิศวกร และอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกที่มีความเชื่อมโยงกับภาคเกษตรกรรม ผลที่ได้จากการ ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ทั้ง 3 ฉบับต่อมา อุตสาหกรรมการผลิตสินค้าเพื่อการส่งออกประสบ ความสำเร็จ มีการเพิ่มมูลค่าของวัตถุดิบในประเทศได้มากขึ้นทั้งในส่วนของวัตถุดิบในการผลิตที่ ก่อนหน้านั้น เคยส่งออกในรูปของสินค้าขั้นปฐม และมูลค่าเพิ่มที่เกิดจากการจ้างแรงงานในประเทศ ผลจากความสำเร็จเหล่านี้ได้ทำให้ภาคอุตสาหกรรมในประเทศเจริญเติบโต ส่งผลให้รายได้ ประชาชาติเพิ่มสูงขึ้น กระทั่งปัจจุบันในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 7 (2535-2539) ยังคง มุ่งส่งเสริมอุตสาหกรรมผลิตสินค้าเพื่อการส่งออกที่ใช้เทคโนโลยีที่สูงขึ้น โดยมีมาตรการทาง การเงินที่จะช่วยพัฒนาตลาดทุน อันเป็นฐานสำคัญของการลงทุนในภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ ใน อนาคต

1.2 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาภาคอุตสาหกรรมที่ผ่านมา ทำให้เกิดมีการขยายตัวของเศรษฐกิจในระดับสูง และเกิดความต้องการแรงงานในภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น จากการศึกษาของสถาบันวิจัยเพื่อการ พัฒนาประเทศไทย¹ พบว่ากำลังแรงงานของไทยเพิ่มขึ้นในอัตราเฉลี่ยลดลงจากร้อยละ 2.41 ในช่วงปี 2531 - 2534 เหลือเพียงร้อยละ 2.21 ในช่วงปี 2535-2539 (ดูรายละเอียด ในตารางที่ 1.1) ในด้านโครงสร้างของการใช้แรงงานนั้นแรงงานในภาคเกษตรกรรมมีแนวโน้ม ลดต่ำลง เนื่องจากที่กิจกรรมในภาคเศรษฐกิจอื่นดึงดูดแรงงานให้เคลื่อนย้ายออกไปจากภาค เกษตรกรรม

¹ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย(2533). ทิศทางและโอกาสการมีงานทำในช่วงแผน 7 คณะกรรมการเศรษฐกิจแห่งชาติ.

ตารางที่ 1.1 ประมาณการกำลังแรงงานและอัตราเพิ่ม ของประเทศไทย

(หน่วย : พันคน)

ปี	ประถมศึกษา และต่ำกว่า	มัธยมศึกษา ตอนต้น	มัธยมศึกษา ตอนปลาย	อาชีวศึกษา	ฝึกหัดครู	มหาวิทยาลัย	รวม
2531	24,930	1,741	658	1,226	581	571	29,910
2534	25,851	2,274	905	1,579	599	706	31,913
2539	27,333	3,081	1,277	1,147	619	988	35,446
อัตราการ เพิ่มขึ้นเฉลี่ย (ร้อยละ)							
2531-34	1.22	9.31	11.21	8.80	1.20	7.33	2.41
2535-39	1.12	6.26	7.13	6.34	0.68	6.97	2.21

ที่มา : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย "ทิศทางและโอกาสการมีงานทำในช่วงแผน 7",
2533.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 1.2 ประมาณการมีงานทำ จำแนกตามสาขาเศรษฐกิจ ในช่วงแผน 7

(หน่วย : พันคน)

ปี	มีงานทำ			
	เกษตร ¹	อุตสาหกรรม ²	บริการ ³	รวม
2531	19,588 (66.4)	3,315 (11.3)	6,561 (22.3)	29,464 (100)
2534	19,805 (62.6)	4,113 (13.0)	7,726 (24.4)	31,644 (100)
2539	19,864 (56.5)	5,837 (16.6)	9,468 (26.9)	35,169 (100)

ที่มา : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย "ทิศทางและโอกาสการมีงานทำในช่วงแผน 7", 2533.

หมายเหตุ : ตัวเลขในวงเล็บ แสดงร้อยละของสัดส่วน
¹ สาขาเกษตรกรรม ได้แก่ ผู้ที่มีงานทำอยู่ในสาขาเกษตรกรรม
² สาขาอุตสาหกรรม นับรวมสาขาเหมืองแร่ หัตถอุตสาหกรรม การก่อสร้าง การไฟฟ้า แก๊ส และประปา
³ สาขาบริการ นับรวมสาขาการขนส่งและชายปลีก การขนส่ง คมนาคม การเก็บและคลังสินค้า บริการต่าง ๆ และผู้ที่อยู่ในสาขาอื่น ๆ ที่ไม่อาจจำแนกเข้าสาขาอื่นได้

โครงสร้างสัดส่วนการใช้แรงงาน ภาคเกษตรกรรม : ภาคอุตสาหกรรม : ภาคบริการได้เปลี่ยนแปลงไปจาก ร้อยละ 63:13:24 ในปี 2534 เป็นร้อยละ 56:17:27 ในปี 2539 (ดูรายละเอียดในตารางที่ 1.2) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างกำลังแรงงานที่เกิดขึ้น แสดงถึงภาพการเคลื่อนย้ายแรงงานของไทย

การเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจผ่านกลไกการเคลื่อนย้ายแรงงานนั้น สอดคล้องกับการศึกษาการกระจายรายได้ของ Kuznets² ที่กล่าวว่า "ในระยะเริ่มแรกของการพัฒนา เศรษฐกิจประเทศต่าง ๆ จะประสบปัญหาการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกันมากขึ้น แต่เมื่อประเทศได้พัฒนาถึงความเจริญเติบโตถึงระดับหนึ่งแล้ว ปัญหาความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้จะเริ่มลดน้อยลง" ซึ่งคำกล่าวนี้สามารถตีความได้ว่า การที่เศรษฐกิจมีการขยายตัวในอัตราสูงทำให้เกิดความต้องการแรงงานมากขึ้น ในขณะที่การลดลงของอัตราการเกิดของประชากรทำให้อุปทานของแรงงานเพิ่มขึ้น ในอัตราที่ลดลง ดังนั้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจในอัตราที่สูงและการลดลงของอัตราการเกิดจะช่วยเป็นแรงผลักดันให้ค่าจ้างแรงงานเพิ่มสูงขึ้นในระยะยาว อนึ่ง การเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคการผลิตอื่น (รวมทั้งภาคเกษตรกรรมที่มีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย) เป็นการเคลื่อนย้ายของแรงงานจากภาคการผลิตที่มีมูลค่าเพิ่มต่ำไปยังภาคการผลิตที่มีมูลค่าเพิ่มสูง และการเพิ่มระดับการศึกษาของแรงงานรวมทั้งการฝึกอบรมต่าง ๆ จะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของแรงงานโดยตรง เมื่อแรงงานเคลื่อนย้ายไปสู่ภาคการผลิตที่มีมูลค่าเพิ่มสูงมากขึ้น ประสิทธิภาพการผลิตของแรงงานก็สูงขึ้น ค่าจ้างแรงงานก็จะเพิ่มขึ้น และจะมีผลทำให้การกระจายรายได้มีความเป็นธรรมขึ้น และจากการศึกษาการกระจายรายได้และความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดย Susangkarn, Patamasirivat, Ashakul and Chimkul³ ที่ใช้ข้อมูลของประเทศต่าง ๆ รวม 45 ประเทศในช่วงปี 2508-2529 พบว่าประเทศไทยอยู่ในช่วงแรกของการพัฒนาเศรษฐกิจ กล่าวคือ การพัฒนาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นยังไม่มีผลช่วยให้การกระจายรายได้ดีขึ้น แต่กลับทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน

² Kuznets, S. (1955). "Economic Growth and Income Inequality", *American Economic Review* . 45, P. 1-28.

³ จารุมา อัจกุล (2533) การพัฒนาเขตเมือง : ปัญหาและนโยบาย เอกสาร การสัมมนาทิศทางการปฏิรูปนโยบายเศรษฐกิจไทย ในศตวรรษหน้า, คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 227 - 333.

ของรายได้สูงขึ้น และเมื่อพิจารณาแนวโน้มการพัฒนาของประเทศไทย ที่เป็นอยู่คาดว่าอีกประมาณ 5 - 10 ปี เศรษฐกิจไทยจะถึงจุดเปลี่ยนทิศทางที่ทำให้ การกระจายรายได้เริ่มเท่าเทียมกันดีขึ้น ประเทศจะเข้าสู่จุดเปลี่ยนได้เร็วขึ้น ถ้าเศรษฐกิจโดยรวมขยายตัวอย่างรวดเร็ว อัตราการเกิดของประชากรลดลงอย่างรวดเร็ว แรงงานเคลื่อนย้ายตัวออกจากภาคเกษตรกรรมในอัตราที่รวดเร็ว และอัตราส่วนของแรงงานที่มีการศึกษาเกินกว่าระดับประถมศึกษาเพิ่มขึ้น ในอัตราสูง ซึ่งงานศึกษานี้ ได้สนับสนุนคำกล่าวของ Kuznets นั้นเอง

ผลกระทบของการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคการผลิตอื่นๆ จะมีผลให้ประเทศสามารถพัฒนาเข้าสู่จุดที่การกระจายรายได้ที่เป็นธรรมได้เร็วขึ้น การศึกษาที่สนับสนุนแนวความคิดนี้คือการศึกษาของ Ashakul and Ashakul⁴ พบว่าการอพยพย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมืองควบคู่ไปกับการเคลื่อนย้ายของแรงงาน จากภาคเกษตรกรรม สู่ภาคเกษตรกรรม มีผลทำให้ประสิทธิภาพการผลิตของชาวนาเพิ่มขึ้นอย่างมาก ผลการศึกษาพบว่าร้อยละ 50 ของการเพิ่มขึ้นในประสิทธิภาพการผลิตของชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาจากการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่กรุงเทพฯ และการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคเกษตรกรรม สำหรับเหตุผลที่อธิบายการเพิ่มขึ้นในประสิทธิภาพการผลิตของชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าวน่าจะมาจาก การเพิ่มขึ้นของพื้นที่ทำกินเฉลี่ยต่อหัวของชาวไร่ ชาวนาที่เพิ่มขึ้น เมื่อมีการเคลื่อนย้ายออกจากพื้นที่ จะทำให้ชาวไร่ชาวนา ประกอบกิจกรรมการเกษตรในพื้นที่ที่ใหญ่ขึ้น ทำให้ประสิทธิภาพการผลิตของชาวนาเพิ่มขึ้นในที่สุดและปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายที่เกิดขึ้นดังกล่าวจะช่วยจัดแรงงานส่วนเกิน ในภาคเกษตรกรรมให้ลดน้อยลง

นอกจากนี้ยังพบว่า ความพอเพียงของพื้นที่ทำกินยังมีความเกี่ยวพันกับการกระจายตัวของเทคโนโลยี ซึ่งจะมีผลกระทบต่อ การเคลื่อนย้ายแรงงานได้ ถ้าหากมีการใช้เทคโนโลยี

⁴ Ashakul, T. and Ashakul, C. (1988). Economic Analysis of Decentralization and Urbanization Policy in Thailand. Report prepared for the Asian Development Bank. Bangkok : Thailand Development Research Institute.

⁵ Connell, J., Dasgupta, B., Laishley, R. and Lipton, M. (1976). Migration from Rural Areas : Evidence from Village Studies. Oxford University Press.

สมัยใหม่เพิ่มขึ้น เน้นการผลิตโดยใช้ทุนและเครื่องจักร และมีการขยายการผลิตในเชิงพาณิชย์ให้มีขนาดใหญ่ยิ่งขึ้น การผลิตแบบพอเพียงขึ้นและระบบการทำงานแบบค่าเช่าที่ อาจถูกขจัดออกไป ความจำเป็นที่จะจ้างแรงงานรับจ้างในชนบทจะลดน้อยลง ผลก็คือชาวนาชาวไร่จำนวนหนึ่งต้องย้ายถิ่นออกจากชนบท โดยเฉพาะชาวไร่ชาวนา ขนาดเล็กที่ไม่สามารถผลิตเพื่อการแข่งขันในเชิงพาณิชย์ขนาดใหญ่ที่มีการเน้นหนักในการใช้ทุนและเครื่องจักรได้

อีกเหตุผลหนึ่งที่สนับสนุนให้แรงงานเคลื่อนย้ายออกจากภาคเกษตรกรรมในชนบท สืบเนื่องมาจากผลกระทบของการขยายตัวของเมือง (urbanization) โดยที่ชนบทนั้นได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบเมือง ในแง่ของความสะดวกของการขนส่งและการคมนาคมอันจะส่งเสริมให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากภาคเกษตรกรรมในชนบทมากยิ่งขึ้น อันที่กระบวนการเคลื่อนย้ายแรงงานยังมีสาเหตุมาจากความไม่เสมอภาคที่เกิดจากขบวนการพัฒนาของรัฐบาล ซึ่งก็สามารถแก้ไขได้โดยกระบวนการเคลื่อนย้ายแรงงาน แต่ในประเด็นเดียวกันนี้ นักเศรษฐศาสตร์การเมืองกลับมีความเห็นตรงกันข้ามว่า กระบวนการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากภาคเกษตรกรรมในชนบทที่เกิดขึ้น เป็นการซ้ำเติม ความไม่เสมอภาคระหว่างภาคเศรษฐกิจให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ซึ่งภาคอุตสาหกรรมในเมืองจะมีอำนาจทางเศรษฐกิจแข็งแกร่งยิ่งขึ้น ในขณะที่ภาคเกษตรกรรมในชนบทกลับอ่อนแอลงเรื่อย ๆ อันเป็นผลส่งเสริมให้ภาคอุตสาหกรรมในเขตเมืองยังเป็นศูนย์กลางของระบบเศรษฐกิจ โดยที่มีภาคเกษตรกรรมในชนบทเป็นเพียงบริวารเท่านั้นเอง การแก้ปัญหาควรจะต้องมุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมในชนบทมากกว่า เพราะว่าในเขตชนบทมิใช่มีเพียงแต่การทำนาทำไร่เท่านั้น แต่ยังมีกรจ้างงานนอกภาคเกษตร ซึ่งส่วนมากจะอยู่ในรูปของการทำหัตถกรรมอุตสาหกรรมพื้นบ้าน รวมไปถึงการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรกรรมภายในท้องถิ่น ถ้าหากในชนบทนั้นปราศจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจ้างงานนอกภาคเกษตรกรรม ก็มีแนวโน้มว่าจะมีการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากภาคเกษตรกรรมในชนบทมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเกษตรกรที่ไร้ที่ทำกินและครัวเรือนเกษตรกรที่จะทำงานเพื่อหารายได้เสริมในช่วงฤดูแล้งหรือนอกฤดูกาลเพาะปลูก.

⁶ Todaro, M.P. (1980). "Internal Migration in Developing Countries : A Survey in R.A. Easterlin(ed.). Population and Economic Change in Developing Countries. Chicago : University of Chicago Press.

⁷ Gilbert, A. and Gugler, J. (1982). Cities Poverty and Development : Urbanization in the Third World . London : Oxford University Press.

จากประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวมา พอที่จะสรุปได้ว่า มูลเหตุพื้นฐานที่ทำให้แรงงานตัดสินใจเคลื่อนย้าย มาจากข้อจำกัดที่ว่ารายได้ทั้งหมดของเกษตรกรผูกติดอยู่กับชนิดการผลิตสินค้า เกษตรอันเป็นสินค้าขั้นปฐม และปริมาณของผลผลิตที่อยู่ภายใต้ความต้องการของตลาดเป็นหลัก ดังนั้นความเสี่ยงที่เกษตรกรต้องเผชิญอยู่ตลอดเวลา ก็คือ ภายใต้ระบบการค้าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ความเคลื่อนไหวของระดับราคาสินค้าในตลาดโลก จะเป็นตัวกำหนดปริมาณ และชนิดของสินค้า ซึ่งการผลิตสินค้าเกษตรต้องอาศัยสภาพดินฟ้าอากาศที่เหมาะสม เพื่อรักษาปริมาณการเพิ่มของผลผลิตเอาไว้ เมื่อปัจจัยหลักต่าง ๆ เหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปก็จะส่งผลกระทบต่อรายได้ในภาคเกษตรกรรมไม่มีความมั่นคง การที่จะหลีกเลี่ยงความเสี่ยงจากปัจจัยเหล่านี้ ในเรื่องของระดับราคาสินค้า เกษตรและความต้องการของตลาดโลกนั้นอยู่เหนือการควบคุมจากภายในประเทศ ผู้ส่งออกสินค้า เกษตรในตลาดโลกเกือบทั้งหมด จะอยู่ในฐานะของผู้ตามราคาเท่านั้น (price-taker) เนื่องจากมีผู้ส่งออกจำนวนมาก ดังนั้นเกษตรกรจึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงความเสี่ยงในเรื่องระดับราคา นี้ได้ ส่วนการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงที่จะเกิดกับปริมาณผลผลิต รัฐบาลได้เข้ามาช่วยเหลือและแก้ไข โดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการชลประทาน การให้ความรู้แก่เกษตรกร และการให้ความช่วยเหลือทางด้านพันธุ์พืช แต่ข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นก็คือ การพัฒนาให้เกษตรกรเกิดความชำนาญเฉพาะทาง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตนั้น เมื่อสภาพดินฟ้าอากาศเปลี่ยนแปลงไป จะทำให้เกษตรกร ไม่มีความยืดหยุ่นในการปรับตัวที่จะผลิตสินค้าเกษตรอื่นได้ และในทางที่จะเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต โดยการจัดการที่ดินขนาดใหญ่และผลิตในเชิงพาณิชย์ก็เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากเพราะเกษตรกร เกือบทั้งหมดของประเทศยังมีฐานะยากจน ดังนั้นเมื่อเกิดการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมขึ้น ลักษณะเด่นของภาคอุตสาหกรรม อาทิ ระดับค่าจ้างที่มั่นคงจะดึงดูดให้เกษตรกรเคลื่อนย้ายเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อความพึงพอใจในระดับรายได้ ที่มั่นคงและการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงต่าง ๆ ที่เกิดจากการประกอบกิจการการเกษตร

เนื่องมาจาก ความสำคัญของผลกระทบที่เกิดจากการเคลื่อนย้ายแรงงานการศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงาน จำเป็นต้องศึกษาจากปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการเคลื่อนย้าย

^๕ โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. (2532) โครงสร้างการผลิตกับการกระจายผลการพัฒนา. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

ย้ายอย่างใกล้ชิด และในครั้งนี้จะมุ่งเน้นการวิเคราะห์ในระดับจุลภาค เพราะการศึกษาในแนวทางนี้จะมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการตัดสินใจของปัจเจกบุคคล ทั้งในภาคเกษตรกรรมเดิมและในภาคอุตสาหกรรม เหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงานในระดับมวลรวมหรือมหภาค ที่ผ่านมามักจะละเลยฐานะทางชนชั้นของผู้เคลื่อนย้าย เพราะถือว่าภาคเศรษฐกิจดั้งเดิมในพื้นที่ต้นทาง เป็นเพียงหน่วยการวิเคราะห์เพียงหน่วยเดียว ซึ่งเท่ากับว่าไม่ให้ความสำคัญของมิติทางด้านสถานภาพทางชนชั้นของผู้เคลื่อนย้ายตั้งข้อวิพากษ์ที่ก่อกำเนิดขึ้นคือ ผู้มีฐานะชนชั้นทางเศรษฐกิจดีกว่าจะมีแนวโน้มที่เคลื่อนย้าย ในขณะที่ผู้มีฐานะทางชนชั้นทางเศรษฐกิจที่ต่ำหรือยากจน ไม่มีโอกาสที่จะเคลื่อนย้ายออกจากภาคเศรษฐกิจเดิม เพราะการเคลื่อนย้ายจะต้องใช้ทุนส่วนหนึ่งเป็นค่าใช้จ่ายในการเคลื่อนย้ายนั่นเอง นอกจากนี้การใช้ข้อมูลจากการสำมะโน หรือจากทะเบียนราษฎรก็จะต้องทำให้ละเลยฐานะทางชนชั้นของผู้เคลื่อนย้ายมากยิ่งขึ้น สำหรับพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงานได้เลือกพื้นที่จังหวัดลำพูน ทั้งนี้เพราะในเขตจังหวัดมีความเหมาะสมในด้านข้อมูลแรงงานทั้งภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรม ทั้งยังเป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนืออันเป็นนิคมอุตสาหกรรมในภูมิภาคแห่งแรกของประเทศ ซึ่งจะเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อการศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงานในครั้งนี้เป็นอย่างดี

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.3.1 เพื่อศึกษาคูณสมบัติพื้นฐานทั่วไปของแรงงาน ในภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดลำพูน

1.3.2 เพื่อศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเคลื่อนย้ายของแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม ในเขตจังหวัดลำพูน

1.3.3 เพื่อศึกษาวิธีการ และขบวนการการเคลื่อนย้ายแรงงาน จากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดลำพูน

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1.4.1 ทำให้ทราบถึงข้อมูลคุณสมบัติพื้นฐานทั่วไปของแรงงานในภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรม กระบวนการในการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจของแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเคลื่อนย้ายเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม ตลอดจนแนวโน้มของการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาค

อุตสาหกรรมในเขตจังหวัดลำพูน

1.4.2 เป็นแนวทางในการปรับปรุงคุณภาพของแรงงานในภาคเกษตรกรรม ที่มุ่งจะเคลื่อนย้ายเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการแรงงานของภาคอุตสาหกรรม

1.4.3 เป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อการวางแผนนโยบายแรงงานในอุตสาหกรรมภูมิภาค และการวางแผนการลงทุนของอุตสาหกรรมภูมิภาค ในอนาคต

1.5 ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้จำกัดขอบเขตของการศึกษาไว้เฉพาะแรงงานจากภาคเกษตรกรรม ที่มีภูมิลำเนาในเขตจังหวัดลำพูนที่ทำการเคลื่อนย้ายเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม โดยที่ภาคอุตสาหกรรมนั้นจะต้องมีที่ตั้งของโรงงานในเขตจังหวัดลำพูน และรวมเอาในภูมิภาคเหนือเข้าไว้ในการศึกษาครั้งนี้ด้วย

1.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วยข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) และข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) โดยมีที่มาของแหล่งข้อมูลดังนี้

1.6.1 ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลภาคตัดขวาง (cross-sectional data) ซึ่งได้จากการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้ศึกษาได้ใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (stratified random sampling) โดยอาศัยบัญชีรายชื่อโรงงานอุตสาหกรรมจากสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูนและนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ และการเลือกกลุ่มตัวอย่างจะใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยการออกแบบสอบถาม 258 ตัวอย่าง สัมภาษณ์แรงงานที่เคลื่อนย้ายเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและแรงงานที่อยู่ในภาคเกษตรกรรมตามสัดส่วนประชากรแรงงานภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ ในเขตจังหวัดลำพูน ดังนี้ แรงงานในภาคเกษตรกรรม 97 ตัวอย่าง แรงงานในภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ 61 ตัวอย่าง และแรงงานในภาคเศรษฐกิจทางการ 100 ตัวอย่าง

1.6.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ได้จากการศึกษางานวิจัย เอกสาร รวมทั้งบทความต่าง ๆ ที่ได้มีผู้ศึกษารวบรวมมาแล้ว โดยมีแหล่งที่มาดังนี้

- (1) สำนักงานอุตสาหกรรม จังหวัดลำพูน เป็นข้อมูลจำนวน โรงงานอุตสาหกรรมที่จดทะเบียนกับกรมโรงงานอุตสาหกรรม ที่มีที่ตั้งอยู่ในเขตจังหวัดลำพูน
- (2) สำนักงานนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ เป็นข้อมูลจำนวนและประเภทของ โรงงานอุตสาหกรรม รวมทั้งจำนวนการจ้างงานของ โรงงานที่ตั้งอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จังหวัดลำพูน
- (3) สำนักงานแรงงานจังหวัดลำพูน เป็นข้อมูลจำนวนแรงงานในภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ ในเขตจังหวัดลำพูน

1.7 นิยามศัพท์และคำจำกัดความ

การศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดลำพูน ได้กำหนด คำจำกัดความในการศึกษาดังนี้

พื้นที่ต้นทาง หมายถึง ภาคเศรษฐกิจเกษตรกรรมเดิมที่แรงงานประกอบกิจกรรมการเกษตรเป็นหลักก่อนมีการเคลื่อนย้ายแรงงาน

พื้นที่ปลายทาง **พื้นที่เป้าหมาย** หรือ**ภาคเศรษฐกิจเป้าหมาย** หมายถึงภาคเศรษฐกิจอุตสาหกรรมที่เป็น เป้าหมายหลักในการเคลื่อนย้ายของแรงงานภาคเกษตรกรรม

ภาคชนบท หรือ**ภาคเศรษฐกิจพอเพียงขึ้น** หมายถึงภาคเศรษฐกิจที่มีการประกอบอาชีพเกษตรเป็นหลัก ค่าตอบแทนของแรงงานใช้หลักการแบ่งรายได้ โดยแรงงานได้รับค่าตอบแทนจากผลผลิตเฉลี่ย

ภาคเศรษฐกิจระหว่างกลาง หรือ**ภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ** หมายถึง ภาคชนบทที่ไม่ประกอบกิจกรรมเกษตรหรือภาคอุตสาหกรรมขนาดเล็กมีการใช้เทคโนโลยีล้ำสมัย มีการจ้างงานที่ไม่เป็นรูปแบบ อาทิ อุตสาหกรรมขนาดย่อม อุตสาหกรรมในครัวเรือน การค้าปลีกหาบเร่ขนส่ง และบริการ เป็นต้น ซึ่งภาคเศรษฐกิจระหว่างกลางหรือภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการจะพิจารณาจากอุตสาหกรรม ขนาดย่อมที่มีแรงงานในกิจการน้อยกว่า 50 คน

ภาคเมือง **ภาคเศรษฐกิจสมัยใหม่** หรือ**ภาคเศรษฐกิจทางการ** หมายถึง ภาคเศรษฐกิจที่มีการประกอบสินค้าอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีทันสมัยเป็นภาคการผลิตขนาดใหญ่ มีการจ้างงานอย่างเป็นรูปแบบ อาทิ อุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมขนาดใหญ่และขนาดกลาง รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานของรัฐบาล เป็นต้น ซึ่งในการศึกษารั้งนี้ ภาคเศรษฐกิจทางการจะพิจารณาจากอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่มีแรงงานในกิจการตั้งแต่ 200 คนขึ้นไป และอุตสาหกรรมขนาดกลางที่มีแรงงานในกิจการตั้งแต่ 50 ถึง 200 คน

1.8 องค์ประกอบวิทยานิพนธ์

การศึกษา "ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อ การเคลื่อนย้ายแรงงาน จากภาคเกษตรกรรม เข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม ในเขตจังหวัดลำพูน" ได้จัดแบ่งเนื้อหาสำหรับการศึกษาออกเป็น 6 บท ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ กล่าวถึงที่มาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ของการศึกษา ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา ขอบเขตของการศึกษา วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และ นิยามศัพท์และคำจำกัดความในการศึกษา

บทที่ 2 กล่าวถึงทฤษฎีและผลงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงาน อันประกอบด้วยแนวคิดทฤษฎีการเคลื่อนย้ายแรงงาน การศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงาน ในระดับ จุลภาค และในตอนท้ายของบทนี้ จะเป็นการเปรียบเทียบผลงานการศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงาน ในประเทศไทย

บทที่ 3 ระเบียบวิธีการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนแรก จะเป็น เรื่องสมมติฐานในการศึกษา แนวคิด และกรอบทฤษฎี สำหรับส่วนท้าย จะกล่าวถึงแบบจำลองที่ใช้ ในการศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ และ ภาคเศรษฐกิจทางการในเขตจังหวัดลำพูน และความหมายของตัวแปรต่าง ๆ ในแบบจำลอง ตลอดจนเทคนิคการวัดค่าตัวแปรต่าง ๆ เหล่านั้น

บทที่ 4 กล่าวถึง สภาพโดยทั่วไปของจังหวัดลำพูน ประกอบด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพทางเศรษฐกิจ การเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ และศักยภาพการขยายตัวของจังหวัดลำพูน

บทที่ 5 แสดงผลการวิเคราะห์แบบจำลองการเคลื่อนย้ายแรงงาน ซึ่งประกอบด้วย การทดสอบสมมติฐานต่าง ๆ ของแบบจำลอง ทั้งแบบจำลองการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาค เกษตรกรรมเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ และเคลื่อนย้ายเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจทางการ และในส่วนท้ายของบทนี้ คือผลการศึกษาวิเคราะห์การเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรม เข้าสู่ภาคเศรษฐกิจเป้าหมาย

บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ กล่าวถึงข้อสรุปทั้งหมดที่ได้จากการศึกษา "ปัจจัย ที่มีผลกระทบต่อ การเคลื่อนย้ายแรงงาน จากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจอุตสาหกรรม (หรือภาคเศรษฐกิจทางการ และภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ) รวมทั้งข้อเสนอแนะต่าง ๆ ในการศึกษาในอนาคต